

47. Tilly, C. (1995) Contentious repertoires in Great Britain, 1758–1834. In: Traugott M (ed.) *Repertoires and Cycles of Collective Action*. Durham, NC: Duke University Press, p. 15–42.

48. Trebesch, C., Antezza A., Bushnell K., Bompreszi P., Dyussimbinov Y., Chambino C., Ferrari C., Frank A., Frank P., Franz L., Gerland C., Kharitonov I., Kumar B., Rebinskaya E., Schade C., Schramm S., Weiser L. (2024). The Ukraine Support Tracker: Which countries help Ukraine and how?. *Kiel Working Paper*, 2218, p. 1–75.

49. Vinthagen, S., Johansson A. (2013). “Everyday resistance”: exploration of a concept and its theories. *Resistance Studies Magazine*, 1(September), p. 1–46.

50. Wither, J. K. (2018). Modern Guerrillas and the Defense of the Baltic States, *Small wars Journal*. URL: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/modern-guerrillas-and-defense-baltic-states>

51. Zacher, M. W. (2001). The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force, *International Organization*, 55 (2), p. 215–250.

52. Zie briefing door O. C. Fiala (Special Operations Command Europe) (2019). “Resistance Operating Concept”, mei 2019, 3, SOJ55, unclassified, *Special Warfare: the Official Professional Journal of U.S. Army Special Operations Forces*, 32 (2).

Матеріал надійшов до редакції 11.06.2024 р.

УДК 323.21:351.746.1

Наталія Хома,

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політології та міжнародних відносин,
Національний університет «Львівська політехніка»,
natalia.m.khoma@lpnu.ua,

ORCID ID: 0000-0002-2507-574,

DOI 10.29038/2524-2679-2024-02-287-307

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЇ ТА ПІДГОТОВКИ ДО ПІСЛЯВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ

На прикладі кейса України розглянуто проблему посилення національної стійкості в умовах протидії зовнішній збройній агресії та підготовки до майбутньої повоєнної відбудови. Мета дослідження – з’ясувати

особливості національної стійкості України, стратегії її посилення в умовах опору зовнішній збройній агресії й підготовки до майбутнього повоєнного відновлення. Наголошено, що резильєнтність України піддається одночасному впливу безпекових, ресурсних, кліматичних, соціальних, демографічних та інших викликів. Заходи з посилення національної стійкості спрямовано на здатність оперативно реагувати на загрози, швидко відновлюватися; розвиток спроможності запобігати щораз ширшому спектру загроз і ризиків будь-якого характеру. Відзначено важливість зміцнення національної стійкості до загроз та небезпек як у фізичному, так і цифровому світі і в межах, і поза межами держави (внутрішній і зовнішній виміри національної стійкості). Зауважено, що нині реалізація стратегії національної стійкості України узалежнена не лише від внутрішнього потенціалу та консолідації національних ресурсів, а й від своєчасності й достатніх обсягів зовнішньої підтримки. Визначено ключові вектори посилення національної стійкості України: посилення обороноздатності, зміцнення інфраструктури для стримування потенційної агресії Росії в майбутньому; забезпечення ядерної безпеки; збереження та примноження людського потенціалу; відбудова України на основі нових технологій і стандартів; проведення необхідних реформ задля подальшої інтеграції в ЄС, активізація міжнародної співпраці й т. ін. Аргументовано, що для України питання національної стійкості є питаннями її здатності до боротьби за суверенітет та територіальну цілісність і водночас продовження розпочатих демократичних реформ, підготовки до подальшої повоєнної відбудови.

Ключові слова: національна стійкість (резильєнтність); національна безпека; геополітика; російська збройна агресія; повоєнне відновлення.

Nataliia Khoma,

Lviv Polytechnic National University,

ORCID ID: 0000-0002-2507-5741

RESILIENCE OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF RUSSIA'S ARMED AGGRESSION AND PREPARATIONS FOR POST-WAR RECONSTRUCTION

The problem of strengthening national resilience in the context of countering external armed aggression and preparing for future post-war reconstruction is considered using the case of Ukraine. The purpose of the study is to identify the peculiarities of Ukraine's national resilience, strategies for its enhancement under the conditions of resistance to external armed aggres-

sion and preparation for future post-war reconstruction. It is emphasized that the sustainability of Ukraine is subject to the simultaneous influence of security, resource, climate, social, demographic and other challenges. Measures to strengthen national resilience are oriented towards: the ability to respond promptly to threats, to recover quickly; and the development of the ability to prevent an ever-widening range of threats and risks of any nature. The importance of strengthening national resilience to threats and dangers in both the physical and digital world, both within and outside the state (internal and external dimensions of national resilience) is stated. It is noted that currently, the implementation of Ukraine's national sustainability strategy depends not only on the internal potential and consolidation of national resources but also on the timeliness and sufficient amounts of external support. The key vectors for enhancing Ukraine's national resilience are identified: strengthening defence capabilities, strengthening infrastructure to deter potential Russian aggression in the future; ensuring nuclear safety; preserving and increasing human potential; reconstructing Ukraine based on new technologies and standards; carrying out necessary reforms for further integration into the EU, intensifying international cooperation, etc. It is argued that for Ukraine, the issue of national resilience is a matter of its ability to fight for sovereignty and territorial integrity, and at the same time, to continue the initiated democratic reforms and prepare for further post-war reconstruction. **Key words:** national sustainability (resilience); national security; geopolitics; Russian armed aggression; post-war reconstruction.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Дослідження проблеми посилення національної стійкості (резильєнтності) України набуло особливого значення в умовах тривалого функціонування держави та суспільства за російської збройної агресії та зростання масштабів проблем різного типу й масштабу, які вимагають розв'язання в різні терміни – від невідкладного до післявоєнного. Значущість питання посилення національної стійкості зумовлена перспективою майбутнього масштабного повоєнного відновлення, що вимагатиме значних людських, фінансових, матеріально-технічних та інших ресурсів. Нині наявний сильний соціальний запит на розуміння, передусім, механізмів посилення національної стійкості за наявності комплексу викликів надзвичайної складності, перед яким стоять державні й соціальні інститути України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження з проблематики стійкості розпочато з вивчення психологічних аспектів

стійкості на індивідуальному рівні. Доволі швидко об'єктом вивчення стали ще й безпекові, соціально-економічні, геополітичні та інші вектори аналізу. Дослідження стійкості поширилися на рівень спільнот, інститутів. Із проблем національної стійкості почали публікуватися не лише окремі дослідження, а й спеціалізовані наукові видання, наприклад *The Journal of National Resilience, Politics and Society*.

У 2020-х роках концепція стійкості отримала нове прочитання під впливом пандемії коронавірусу, повномасштабного вторгнення росії в Україну, наростання безпекових викликів (в Індो-Тихоокеанському регіоні, на Близькому Сході й інших регіонах). Хоч «стійкість – це не лише про війну чи безпеку», однак ця проблема актуалізувалася саме «з посиленням турбулентності в міжнародних відносинах та загостренням протистояння між основними геополітичними гравцями» [32, с. 18–19]. Проблематика стійкості відтак щоразу частіше вивчається з позиції політології, міжнародних відносин, безпекознавства, хоч соціально-психологічні аспекти є не менш актуальними.

Помітно, що саме дослідники з держав, які стоять перед сильними безпековими викликами, активні у вивченні проблематики резильєнтності у відповідь на наявний соціальний запит. Так, до повномасштабного вторгнення Росії в Україну дослідження національної стійкості в умовах воєн були нечисленими [20]. Однак агресія росії дала поштовх вивченню природи стійкості України [3; 14; 18; 22; 25; 28; 36], посилила науковий інтерес до здатності різних держав протистояти новим викликам для глобальної безпеки. Це особливо актуалізувалося з огляду на кооперацію недемократичних держав (росія, Китай, КНДР, Іран й ін.) та їх щораз зухваліший тиск на усталений міжнародний порядок, демократичні цінності, права людини й т. ін.

Відзначимо зростання дослідницького інтересу до детермінант стійкості [1], з'ясування того, як держави, їх спільноти, громадяни реагують на виклики різної сили та природи. У цьому контексті стійкість вивчається на різних рівнях [30] – особи, держави, територіальної громади й ін. На кожному з цих рівнів природа стійкості має різні характеристики, однак у будь-якому масштабі стійкість незмінно передбачає спроможність адаптуватися до різних ситуацій, справлятися з наслідками різних негативних подій [19]. Погодимося, що національна стійкість є динамічною структурою, яка змінюється у відповідь на зміни контексту [5; 10].

Історіографія нашого дослідження охоплює: 1) дослідження природи та змісту стійкості, національної стійкості [1; 10; 11; 19; 21; 23; 24;

26; 30], стійкості в умовах безпекових викликів [2; 5; 6; 7; 16; 18; 20; 33]; 2) розвідки на тему національної стійкості України, особливо від початку російської агресії (2014 р.) [12; 13; 27; 28; 29; 32; 33; 34; 35; 37; 38]; 3) наукові праці, у яких вивчаються питання посилення національної стійкості України в умовах повномасштабної російської агресії щодо України [3; 14; 15; 22; 25; 31; 36; 40]; 4) нормативно-правові акти України й інших держав, міжнародних організацій із питань посилення стійкості до поточних викликів [4; 8; 9; 18; 39; 41; 42].

У контексті вивчення стійкості України відзначимо стрімку подієву динаміку, адже війна триває та викликів для національної стійкості України стає щоразу більше. Отже, потребує вивчення широке коло питань, пов'язаних із забезпеченням стійкості України в умовах нинішніх викликів, роллю партнерів України в посиленні стійкості, перспективами швидкого післявоєнного відновлення й т. ін.

Мета дослідження – з'ясувати особливості національної стійкості України, стратегії її посилення в умовах опору зовнішній збройній агресії та підготовки до майбутнього повоєнного відновлення. Для досягнення цієї мети поставлено завдання: з'ясувати особливості національної стійкості в умовах надзвичайних викликів для держави та суспільства; дослідити чинники, від яких узалежнена національна стійкість держави, котра зазнає зовнішньої збройної та іншої агресії; визначити ключові сфери посилення національної стійкості України в умовах війни; дослідити вектори посилення національної стійкості задля ефективного повоєнного відновлення.

Методика дослідження. Методологія дослідження опирається на інституційний аналіз, спрямований на вивчення ініціатив як урядових та неурядових акторів зі зміцнення стійкості України як на національному, так і на міжнародному рівнях. Звернено увагу на проблеми посилення стійкості України не лише в час російської збройної агресії, а й із проєкцією на наступну післявоєнну відбудову.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Поняття «стійкість» («резильєнтність») є частиною концепції адаптації, коригування. Сстійкість, у найширшому тлумаченні є «процесом, здатністю або результатом успішної адаптації, попри складні чи загрозливі обставини» [23, с. 426]. Поняттям «стійкість» оперують дослідники в різних галузях знань (екологія, фізика, охорона здоров'я, соціальні науки та ін.) [26], і термінологічні конотації відрізняються.

Термін «стійкість» використовують передусім у значенні життестійкості, спроможності функціонувати в умовах викликів і відновлюватися після різних агресивних впливів (збройної агресії, природних катаклізмів, кібератаки, терористичного акту тощо), своєчасно запобігати чи ефективно реагувати на загрози, прогнозувати їх для своєчасного запобігання чи пом'якшення наслідків. Сстійкість слушно визначають «ключовою концептуальною точкою відліку в дослідженнях і практиці міжнародної політики» [25, с. 1088].

Зауважимо, що у вітчизняній політичній науці звернено увагу на відмінності в конотаціях понять «стійкість» і «резильєнтність». Так, на думку Н. Лепської, слово «стійкість» не відображає палітру динамічних означень, на відміну від лексеми «резильєнтність», що акцентує на відновлюваності, гнучкості, еластичності, пружності, а отже – потенційній здатності до успішного розвитку» [33, с. 156]. Проведений дослідницею аналіз змістового наповнення згаданих вище понять відкриває простір для подальшого обговорення прийнятності використання слів «стійкість» і «резильєнтність» як синонімів. Однак наразі в більшості вітчизняних наукових розвідок ці терміни використовуються як тотожні.

Дослідники аргументують, що поняття «національна стійкість» спершу стосувався передусім військового потенціалу держав [20], а його застосування розширювалося з часом. Нині національна стійкість розуміється, передусім, як здатність протистояти проблемам, кризам у різних сферах шляхом упровадження змін, адаптації без шкоди для основних цінностей та інститутів [11]. Сстійкість пов'язують із процесом пристосування до викликів або змін, зумовлених зовнішніми загрозами [5, с. 505].

У дослідженнях збройних конфліктів, воєн і миробудівництва стійкість розглядається дослідниками як «здатність окремих осіб або спільноти впоратися з насильницькими конфліктами або адаптуватися до них, щоб сприяти більш стійкому миру» [18, с. 289]. У ширшому сенсі, стійкість трактується як «здатність соціальних інститутів сприймати та адаптуватися до потрясінь і невдач, з якими вони можуть зіткнутися» [6, с. 29].

Звернемо увагу на підхід, який виробив ЄС до розуміння резильєнтності. Початкове трактування звучало як «здатність особи, домогосподарства, спільноти, країни або регіону витримувати, адаптуватися та швидко відновлюватися після стресів і потрясінь» [8]. У 2016 р. це визначення отримало нове звучання у Глобальній стратегії зовнішньої політики й політики безпеки ЄС: «здатність держав і суспільств реформуватися,

таким чином протистояти внутрішнім і зовнішнім кризам, відновлюватися від них» [17, с. 23].

В епоху висхідної глобальної нестабільності, стрімких змін різного типу (геополітичних, кліматичних, технологічних і т. ін.), погіршення якості демократії в глобальному масштабі, піднесення неоавторитаризму, зміцнення співпраці між лідерами-автократами та інших деструктивних тенденцій важливо виробити дієві механізми запобігання, протидії таким впливам, пом'якшувати їх наслідки. Нині національна стійкість держав постійно випробовується широким спектром щоразу нових викликів: загрози миру й безпеці, висхідний тероризм; наростання конкуренції між наддержавами (superpower); кліматичні катаклізми; міграційні кризи; поширення хвороб; підривання енергетичної безпеки (вепонізація енергії); виклики, зумовлені цифровізацією, штучним інтелектом; дефіцит різних ресурсів і боротьба за них; зростання впливу націоналістичних, популістських політичних сил і т. ін. Національна стійкість проявляється як у своєчасній ідентифікації загроз, виявленні вразливостей, так і оцінюванні ризиків, запобіганні настанню кризових ситуацій, реагуванні на можливі загрози та вже наявні кризові ситуації. Національна резильєнтність сильно узалежнена від конкретного контексту – наявних і потенційних безпекових, ресурсних, кліматичних, соціальних, демографічних та інших викликів.

Про ефективність систем національної стійкості свідчить їх здатність ідентифікувати, пріоритезувати, запобігати, ефективно реагувати на загрози та ризики того чи іншого характеру. Заходи із забезпечення національної стійкості в сучасних державах спрямовані на виконання двох завдань: 1) розвинути необхідну спроможність держави, суспільства й особи запобігати щораз ширшому спектру загроз і ризиків будь-якого характеру; 2) у разі настання конкретних загроз та ризиків бути спроможними оперативно реагувати, швидко відновлюватись.

За високого рівня стійкості держави, суспільства й громадян наявна їх здатність протидіяти загрозам будь-якого походження та характеру, адаптуватися до різких і непередбачуваних змін середовища, підтримувати стає функціонування до, під час та після кризи, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги. Основними показниками стійкості можна вважати масштаби втрат, терміни відновлення й под.

Погодимось з дослідниками [21], що національна стійкість може бути підірвана в ситуаціях гострих, тривалих загроз, якщо не була проведена належна робота на випередження. Водночас різноманітні кризові, переломні моменти історії стають надійним тестом на наявний рівень стійкості на всіх її рівнях – від загальнодержавного до індивідуального.

У цьому контексті слушний підхід до аналізу стійкості саме як якості складної системи [25, с. 1087].

Стійкість із трендового в громадсько-політичному дискурсі слова впродовж останнього десятиліття почала закріплюватися в конкретних механізмах, інструментах. В умовах такого масштабу викликів, як є нині в глобальному масштабі, посилення стійкості стає політичним підходом, а не лише частиною публічної риторики. Щоразу більше держав останніми роками ухвалюють усеохопні стратегії національної стійкості. Ними охоплені питання протидії диверсіям, кібератакам, операціям впливу з боку неоавторитарних держав, запобігання зовнішньому втручання у виборчі кампанії тощо. Ці стратегії з кожним роком набувають нової конфігурації, наприклад фокус уваги вже включає штучний інтелект із його загрозами та можливостями. Панівною ідеєю чинних стратегій демократичних держав є позиція про необхідність посилення національної стійкості до загроз та небезпек у фізичному й цифровому світі як у, так і поза межами держави. Прикладом цього є британська стратегія національної стійкості [4]. Також ухвалюються стратегії стійкості в певних сферах, наприклад щодо посилення стійкості критичної інфраструктури через зміни в геополітичному ландшафті, стійкості до кліматичних змін та ін.

Посилення національної стійкості вимагає передусім внутрішньо-державної консолідації, злагодженої роботи на всіх рівнях держави й суспільства. Важлива готовність реагувати на різні небезпеки, уміння своєчасно виявляти уразливості, налагодити ефективний кризовий менеджмент, створити необхідні резерви, подбати про альтернативи та плани дій, упровадження універсальних протоколів узгодження тощо. Це є основою системи забезпечення національної стійкості. Сучасна держава як механізм, що прагне до життєздатності, повинна мати комплексний механізм взаємодії державних і недержавних акторів задля гарантування безпеки, безперервності функціонування основних сфер життєдіяльності суспільства й держави, незалежно від того, наявні зараз кризові явища, чи ні. Існування відповідних стратегій стійкості, дій на випередження дає змогу краще підготуватися до потенційних загроз і надзвичайних ситуацій. Отже втрати можуть бути меншими, а відновлення після криз відбуватиметься швидше й менш болісно. Однак часто зусиль лише на рівні окремої держави не достатньо, а стійкість залежить від зовнішньої підтримки, допомоги партнерів, міждержавних взаємодій.

Для України дуже важливо звучить теза про те, що «досвід війни може змінити відносну важливість компонентів національної стійкості» [7, с. 834]. У роки протистояння України російській агресії поняття «стійкість»

стало словом-маркером України та українців у демократичних спільнотах: стійкість України в умовах російської військової агресії, стійкість державних інститутів, громад, волонтерського руху й ін., стійкість громадян, стійкість людей певних професій (рятувальників, залізничників, медиків, енергетиків, аграріїв та ін.). Водночас став очевидний широкий спектр проблем зі стійкістю в усьому багатоманітті її вимірів, який розширюється з кожним роком війни.

На ролі стійкості наголошено в Стратегії національної безпеки України. Стійкість у цьому документі визначено як «здатність суспільства та держави швидко адаптуватися до змін безпекового середовища й підтримувати стале функціонування, зокрема шляхом мінімізації зовнішніх і внутрішніх уразливостей» [41]. Інституціоналізацію національної системи стійкості в Україні розпочато у 2021 р. [42]. Виклики повномасштабної війни вимагали конкретики, що втілювалося в затвердженому Плані заходів із реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 р. [39]. Хоча пріоритетні сфери забезпечення національної системи стійкості України визначені, але їх кількість в умовах викликів воєнного часу зростає. Нині серед цих пріоритетів є, зокрема, кібербезпека; стає функціонування електронних комунікаційних мереж; захист критичної інфраструктури; захист інформації в хмарному середовищі; відновлення деокупованих територій; протидія дезінформації населення; підготовка фахівців, відповідальних за забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури; розширення доступу до послуг із підтримки психічного здоров'я й т. ін. Важливими завданнями для України є посилення спроможності державних органів проводити ідентифікацію загроз, виявляти вразливості та оцінювати ризики національній безпеці; підвищення готовності державних органів, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання до кризових ситуацій, запобігання ризикам і мінімізації їх впливу; забезпечення розвитку спроможностей державних органів із забезпечення сталого функціонування до, під час та після настання кризової ситуації й т. ін. [39].

Російське повномасштабне вторгнення винесло в центр уваги питання «потужності українського суспільства, масштаби волонтерського руху та функціональність українських державних інституцій» [22, с. 81], органів місцевого самоврядування [3]. Спроможність України функціонувати в умовах такого масштабу зовнішньої збройної агресії стала результатом стійкості на всіх рівнях: державному, недержавному, міжнародному. Ця здатність стала результатом місцевої самоорганізації українського суспільства, організації територіальної оборони. Місцеве керівництво мерів і суб'єктів громадянського суспільства знизу посилює загальну стійкість

України до боротьби з російською армією та надало центральній владі додаткові засоби [29]. Боротьба України й українців проти російської повномасштабної агресії відкрила світу нове сприйняття стійкості України. Дослідники відзначають, що до цього часу такого сприйняття не було [22, с. 80], а стійкість України після анексії України та початку збройної агресії України у 2014 р. оцінювалася доволі критично [13]. Однак, якщо говорити про стійкість на індивідуальному рівні в умовах війни, то результати соціологічних досліджень [31] свідчить, що українцям допомагає зберігати стійкість передусім віра в українських військових, а також сім'я й близькі та значно меншою мірою – віра в державні інститути чи міжнародну допомогу.

Функціонування України в умовах збройної агресії актуалізує значно ширший спектр завдань для забезпечення національної стійкості, аніж ті, що стоять перед державами, які не є «аренами» збройних зіткнень. Складність забезпечувати необхідний рівень стійкості зумовлюється одночасно великою кількістю проблем в умовах воєнного часу, як-от: евакуація населення із зони бойових зіткнень; реагування на порушення функціонування або руйнування транспортної інфраструктури; відновлення критичної інфраструктури; організація освітнього процесу в умовах обстрілів та енергетичного дефіциту; реагування на демографічні зміни й зміни на ринку праці; екоцид; реабілітація травм війни; здійснення соціальних виплат в умовах дуже обмеженого бюджетного ресурсу та ін. Отже, стратегія посилення національної стійкості України намагається збалансувати різнопланові завдання.

Та стійкість, яку Україна демонструє від початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 р., піддається багатьом викликам. Реальністю є не завжди ефективні управлінські рішення та злагоджена робота владних органів, зростання бідності й нерівності українців, величезні втрати людського капіталу тощо. Постійно зростає чисельність тих, хто потребує гуманітарної допомоги; збільшуються масштаби руйнувань об'єктів критичної та цивільної інфраструктури, приватного сектору й ін. За постійного зростання кількості викликів реагувати на них (та ще й у стислі строки) стає щоразу складнішим завданням для державних і недержавних інститутів.

Наразі стійкість України як держави, яка бореться за свій суверенітет і територіальну цілісність, дуже залежить від закордонних донорів. Велике значення мають своєчасні рішення щодо надання озброєння, фінансування соціальної та гуманітарної сфер України, інвестування в українську економіку, посилення антиросійських санкцій, політична воля щодо

конфіскації російських активів й т. ін. Сила стійкості України залежна від того, наскільки вдасться поєднати велику кількість військових і цивільних завдань.

В умовах збройної боротьби держави із зовнішнім ворогом посилення стійкості вимагає системного підходу, політичної волі на рівні держави, консолідованості на рівні суспільства, нульової толерантності до корупції та ще багатьох складників. Потрібно враховувати взаємозалежність усіх аспектів стійкості, таких як клімат, екосистема, соціальна, економічна, інфраструктура й стійкість до катастроф, демографія, ринок праці і т. ін. В умовах війни, як в Україні, будь-який аспект життєдіяльності суспільства та держави може бути в будь-яку мить підданий випробуванню на стійкість. Отже, і завдання посилення національної стійкості набуває пріоритетності. Для України питання національної стійкості є екзистенційним. Національна стійкість – це не лише про державу, а й про бізнес, неурядовий сектор, ветеранську спільноту, внутрішньо переміщених осіб, вимушених мігрантів, велику кількість людей, які втратили житло тощо, кожного громадянина з огляду на складність та одночасну кількість завдань, а також характер безпекових викликів.

Війна в Україні відзначила потребу в нових підходах до посилення стійкості. Наприклад, кроки з реагування на енергетичний терор держави-агресора включають великий комплекс заходів, як-от: матеріально-технічна здатність ліквідувати наслідки атак різними видами озброєння, наявність резервних схем відновлення енергопостачання споживачів, імпортування електроенергії з інших держав, швидкий розвиток «зеленої» генерації, установлення резервних генераторів і т. ін. Про рівень стійкості свідчить і здатність пом'якшити чи розв'язати проблему в стислі строки, аби вона мала якнайменше деструктивних наслідків. Такі екстраординарні ситуації щоразу стають стрес-тестом на якісний аспект стійкості.

Питання зміцнення стійкості України є центральною темою міжнародних конференцій із відновлення (Лугано, 2022 р.; Лондон, 2023 р.; Берлін, 2024 р.). На порядку денному таких заходів – питання прозорості та цифровізації зусиль із реконструкції, продовження антикорупційних реформ в Україні й т. ін. Складність кейса України полягає в тому, що водночас гострими є десятки питань: макроекономічна стабільність, безпека, інфраструктура, житловий сектор, енергетична безпека, «зелене» відновлення, охорона здоров'я, освіта, підтримка малого та середнього бізнесу тощо. Той факт, що такі міжнародні конференції збирають велику кількість учасників, засвідчує небайдужість демократичних акторів до питання стійкості України. Лише в Берліні на URC2024 нараховувалося

понад 2000 учасників із понад 60 держав, які вивчають інвестиційний ландшафт України. Водночас у глобальному масштабі підтримка не є такою масштабною через позицію більшості держав Глобального Півдня.

Зауважимо, що питання про час початку відбудови України ще дискутується серед партнерів України. Ідеться про те, чи починати відбудову невідкладно або ж після припинення бойових дій [16]. Із позиції України, значна частина проєктів може й повинна реалізовуватися й до завершення війни, зокрема відновлення після обстрілів, відбудова деокупованих територій, підтримка енергетичного сектору, розбудова системи фізичної та психологічної реабілітації тощо. Ідеться про проєкти швидкого відновлення.

Зміцнення національної стійкості до загроз і небезпек важливе не лише в межах, а й поза межами держави. Тобто йдеться не тільки про внутрішній, а й про зовнішній вимір національної стійкості. Прикладом є проблеми, із якими стикаються Україна та держави-партнери під час підготовки глобальних заходів миробудівничого характеру з огляду на залучений росією ресурс для їх зриву або ж ослаблення. Так, у процесі організації першого Глобального саміту миру (15–16.06.2024 р.) під зовнішнім впливом змінювалася (зменшилася) кількість учасників. Росія доклала зусиль для зриву проведення Глобального саміту миру, особливо щодо держав Глобального Півдня. Присутніми було значно менше суб'єктів (92 держави, вісім організацій), хоч на етапі підготовки форуму надіслано 160 запрошень. Швейцарія як держава-організатор саміту напередодні зіткнулася зі зростанням кібератак і дезінформаційних кампаній. Вимушено запроваджувались обмеження на використання повітряного простору, залучалася велика кількість військовослужбовців для забезпечення безпеки. Такі події є тестами на стійкість як дипломатичного корпусу України, так і інших держав та міжнародних організацій щодо протидії деструктивним формам тиску.

Стійкість України посилиться, якщо вона зуміє об'єднати якнайбільше держав навколо таких ключових принципів, як непорушність миру, повага до наявних кордонів, перевага міжнародного права над правом сили, важливість глобального порядку, заснованого на правилах. Ініціативи на зразок першого Глобального саміту миру спрямовуються на згуртування якнайбільшої кількості держав довкола тих принципів, які важливі нині для досягнення миру та посилення безпеки. Парадоксально, що об'єднання держав довкола ідеї миру нині є таким складним завданням. Причиною цього є те, держави нині дуже неоднаково трактують такі фундаментальні поняття, як-от: демократія, права людини, безпека та ін.

Такі події, як Глобальний саміт миру, чітко увиразнюють розкол між цінностями, цілями, пріоритетами Глобальної Півночі й Глобального Півдня. Однак стійкість України сильно залежна від того, наскільки відновлення справедливого миру в Україні буде підтримане не лише Заходом, а й справді – у глобальному вимірі. У цьому контексті успіх України залежний не в останню чергу й від якості комунікації з державами Глобального Півдня, виведення їх з орбіти російської пропаганди й різних форм тиску. Те, наскільки ці процеси складні, засвідчив Глобальний саміт миру, адже були держави, які відхилили запрошення до участі, не підписали Спільне комюніке про основи миру, відкликали свій підпис уже після підписання. Завдяки активізації комунікації з державами Азії, Африки, Латинської Америки Україна доносить філософію формули миру. Це має потенціал посилити національну стійкість завдяки зростанню підтримки міжнародної спільноти.

Упродовж усієї повномасштабної війни влада Україна активно лобіює перед державами-партнерами потребу в засобах ППО (системи «Patriot») й іншій зброї для захисту повітряного простору. Чи не найбільший акцент Україна робить на своєчасності ухвалення ефективних рішень, посиленні рішучості партнерів України, політичній волі керівництва демократичних держав. Наприклад, це стосується зняття обмежень на використання певного виду озброєння зброї. Отже, більшість рішень щодо посилення стійкості України вимагали й вимагають надалі політичної волі, послідовності та сміливості партнерів України, а також активної позиції української дипломатії.

На стійкість України надзвичайно негативно може вплинути сценарій «заморожування» конфлікту з росією. Однак Україна докладає максимальних зусиль для недопущення такого сценарію, рішуче реагує на альтернативні до української «формули миру» (китайську, бразильську). Натомість стійкість України зміцнюється завдяки підписанню з низкою держав двосторонніх Угод про співробітництво у сфері безпеки. Ці угоди є гарантіями надання Україні широкої військової, економічної й гуманітарної допомоги, а отже, посилюють стійкість як нині, так і на тривалу часову перспективу.

Важливо, що питання стійкості України є викликом не лише для України, а й для держав-партнерів. Для зміцнення стійкості України в умовах наявних викликів потрібна значна зовнішня підтримка від закордонних урядів, донорських організацій, громадянського суспільства та ін. Хоч «політична прихильність західних союзників України щодо реконструкції й відновлення є міцною, але матеріальні зобов'язання відстають» [16, с. 6].

Однак важливо розуміти, що отримання міжнародної підтримки сильно залежить від реформ в Україні, які пов'язані з фінансовою чесністю, прозорістю, цифровізацією та ін. Партнери України стоять на тих позиціях, що стійкість України під час війни може бути зміцнена реформами державного управління, боротьбою з корупцією, фінансовим контролем [27]. Отже, зміцнення стійкості України залежить також і від успішності внутрішніх реформ, які потрібно проводити незважаючи на війну.

Попри нинішні успіхи в запобіганні й протидії корупції, тривалі масштабні корупційні практики вже спричинили репутаційні втрати для України на міжнародній арені. Зокрема, під час обговорення теми посилення стійкості України завдяки зовнішній допомозі озвучується занепокоєння, що «величезні зовнішні грошові потоки можуть живити старі мережі корупції та патронажу й створювати нові» [15]. До кінця не розв'язана проблема корупції може стати сильним деструктивним чинником, який ослаблюватиме стійкість України. Партнери України розуміють це й розробляють власні інструменти запобігання недоброчесності. До прикладу, ЄС створив новий орган (Ukraine Facility Audit Board) для контролю фінансування в межах Ukraine Facility (бюджет – 50 млрд євро) для запобігання шахрайству, корупції, конфліктам інтересів та іншим порушенням [9].

Коли йдеться про посилення стійкості України, то в умовах продовження російської агресії передусім ідеться про зброю, засоби протиповітряної оборони, функціонування енергетичної сфери й под. Однак є велика кількість сфер, які мають ніби то нижчу пріоритетність в умовах протидії зовнішній агресії, однак в умовах післявоєнного відновлення не можуть бути в жодному разі применшені.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Показником національної стійкості сучасних держав є їх здатність ефективно запобігати потенційним загрозам, оперативно реагувати на них, швидко відновлюватись. Однак ті умови, у яких функціонує Україна, актуалізують значно ширший спектр завдань для забезпечення національної стійкості. Це зовсім інші умови, аніж ті, у яких функціонують держави, які, хоч і стоять перед низкою викликів, але не є аренами воєн. В умовах воєнного часу різко зростає перелік сфер, які стають пріоритетними для забезпечення національної системи стійкості. Визначальним стає посилення спроможності держави ідентифікувати загрози, виявляти вразливості, оцінювати ризики, джерелом яких є держава-агресор і її

партнери. Особливе значення має готовність до настання кризових ситуацій, спроможність запобігати ризикам і мінімізувати їх вплив. В умовах війни будь-який аспект життєдіяльності суспільства та держави може бути в будь-яку мить підданий випробуванню на стійкість.

За такого масштабу викликів, як є у воєнний час, посилення стійкості вимагає політичної волі на рівні влади, консолідованості на рівні суспільства, солідарності на рівні міжнародної спільноти. Для України питання національної стійкості є екзистенційним питанням з огляду на зовнішню агресію, боротьбу за відновлення територіальної цілісності держави, потребу здійснювати повоєнну відбудову тощо.

Коли йдеться про стійкість України в її довгостроковій перспективі, то вона залежить від багатьох чинників: наскільки стійкими будуть держава й суспільство у воєнний час; наскільки руйнівними будуть наслідки російської агресії; якою буде швидкість, якість післявоєнної відбудови країни, масштаби міжнародної допомоги; наскільки спроможними будуть держава й суспільство підтримувати подальший сталий розвиток. Очевидна важливість розвитку довгострокової стійкості України, а не лише тимчасове посилення стійкості для протидії російській агресії. Процес посилення стійкості України включає багато складників: посилення обороноздатності, зміцнення інфраструктури для стримування потенційної агресії росії в майбутньому; забезпечення ядерної безпеки; збереження й примноження людського потенціалу; відбудова України на основі нових технологій і стандартів; проведення реформ, необхідних для інтеграції в ЄС; досягнення нульової толерантності до корупції та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barnea, R., Weiss, Y., Shemer, J. (2020). Health: an essential component of national resilience. *Journal of Global Health Reports*, № 4, article e2020068. DOI: 10.29392/001c.14134.
2. Ben-Dor, G., Pedahzur, A., Canetti-Nisim, D., Zaidise, E. (2002). The role of public opinion in Israel's national security. *American Jewish Congress: Congress Monthly*, № 69 (5), pp. 13–15.
3. Brovko, O. (2024). Local government resilience in the face of Russian aggression: the case of Ukraine. *Territory, Politics, Governance*, 1–20. DOI: 10.1080/21622671.2024.2327369
4. Cabinet Office (2021). The National Resilience Strategy. Government of the United Kingdom. *GOV.UK*. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60ed4b288fa8f50c7ba9b46d/Resilience_Strategy_-_Call_for_Evidence.pdf
5. Canetti, D., Waismel-Manor, I., Cohen, M., Rapaport, C. (2014). What does national resilience mean in a democracy? Evidence from the United States and Israel. *Armed Forces & Society*, № 40 (3), pp. 504–520. DOI: 10.1177/0095327X13478405.

6. De Coning, C. (2016). Implications of Complexity for Peacebuilding Policies and Practices. In: E. Brusset, C. de Coning, B. Hughes (eds.), *Complexity Thinking in Peacebuilding. Practice and Evaluation* (pp. 19–48). London: Palgrave.
7. Eshel, Y., Kimhi, S. (2016). New Perspective on National Resilience: Components and Demographic Predictors. *Journal of Community Psychology*, № 44 (7), pp. 833–844. DOI: 10.1002/jcop.21811.
8. European Commission (2012). *EU Approach to Resilience: Learning from Food Security Crises*. COM(2012), 586. Brussels: European Commission.
9. European Commission (2024). Commission Implementing Decision (EU) 2024/1697 of 12 June 2024 on the establishment of the Ukraine Facility Audit Board. *EUR-LEX*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401697
10. Fletcher, D., Sarkar, M. (2013). Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, № 18 (1), pp. 12–23. DOI: 10.1027/1016-9040/a000124.
11. Friedland, N. (2005). The “Elusive” Concept of Social Resilience. In: N. Friedland, A. Arian, A. Kirschnbaum *et al.* (eds.). *The Concept of Social Resilience* (pp. 7–10). Haifa: Samuel Neaman Institute.
12. Gatskov, M., Gatskova, K. (2020). Civil Society in Ukraine. In: Veira-Ramos, A., Liubyva, T., Golovakha, E. (eds.), *Ukraine in Transformation* (pp. 123–144). Palgrave Macmillan, Cham. DOI: 10.1007/978-3-030-24978-6_6
13. Gil, G. (2015). Doubletake: Is Ukraine a Failed State? *New Eastern Europe*, № 3+4(17), pp. 97–103.
14. Goodwin, R., Hamama-Raz, Y., Leshem, E., Ben-Ezra, M. (2023). National resilience in Ukraine following the 2022 Russian invasion. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, № 85, article 103487. DOI: 10.1016/j.ijdr.2022.103487.
15. Grävingsholt, J., Faust, J., Libman, A. (2023). Rebuilding Ukraine: What the international community now needs to consider. Policy Brief № 4. German Institute of Development and Sustainability (IDOS). URL: <https://hdl.handle.net/10419/271157>
16. Greene, S., Ribakova, E., Rzegocki, S. J. (eds.). (2024). *Resilience, Reconstruction, Recovery: The Path Ahead for Ukraine*. Washington: Center for European Policy Analysis, KSE Institute, 108 p.
17. High Representative/Vice-President (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*. Brussels.
18. Joseph, J. M., Juncos, A. E. (2020). A Promise Not Fulfilled: The (Non)implementation of the Resilience Turn in EU Peacebuilding. *Contemporary Security Policy*, № 41 (2), pp. 287–310. DOI:10.1080/13523260.2019.1703082.
19. Kimhi, S. (2016). Levels of resilience: Associations among individual, community, and national resilience. *Journal Health Psychology*, № 21, pp. 164–170. DOI: 10.1177/1359105314524009.
20. Kimhi, S., Eshel, Y. (2009). Individual and Public Resilience and Coping with Long Term Outcomes of War. *Journal of Applied Behavioral Research*, № 14 (2), pp. 70–89. DOI: 10.1111/j.1751-9861.2009.00041.x.
21. Kimhi, S., Eshel, Y. (2018). Measuring national resilience. A new short version of the scale (NR-13). *Journal Community Psychology*, № 47 (1), pp. 517–528. DOI: 10.1002/jcop.22135.

22. Kurnyshova, Y. (2022). Ukraine at War: Resilience and Normative Agency. *Central European Journal of International and Security Studies*, № 17 (2), p. 80–110. DOI: 10.51870/UXXZ5757
23. Masten, A. S., Best, K. M., Garmezy, M. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, № 2, pp. 425–444.
24. Myers-Smith, I. H., Trefry, S. A., Swarbrick, V. J. (2012). Resilience: Easy to use but hard to define. *Ideas in Ecology and Evolution*, № 5, pp. 44–53. DOI: 10.4033/iee.2012.5.11.c.
25. Natorski, M. (2022). Resilience in EU crisis interventions in Ukraine: A complexity perspective. *Journal of Contemporary European Studies*, № 31 (4), pp. 1086–1105. <https://doi.org/10.1080/14782804.2022.2097205>
26. Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B. et al. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, № 41 (1–2), pp. 127–150. DOI: 10.1007/s10464-007-9156-6.
27. Reform and Resilience in Ukraine: Governance for Survival (2024). *German Marshall Fund of the United States*. URL: <https://www.gmfus.org/event/reform-and-resilience-ukraine-governance-survival>
28. Reznikova, O. (2022). *National resilience in a changing security environment*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies, 460 p.
29. Romanova, V. (2022). *Ukraine's resilience to Russia's military invasion in the context of the decentralisation reform*. Warsaw: Stefan Batory Foundation.
30. Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S. et al. (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. *European Journal of Traumatic Psychology*, № 5, article 25338. DOI: 10.3402/ejpt.v5.25338.
31. Ukraine's Resilience Formula: The Essential Components During War and Post-War (6–11 June 2023) (2023). *Sociological Group "Rating" (Rating Group)*. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_nprsc_062023_press.pdf
32. Герасимчук, Т. (2022). Національна стійкість як детермінанта європейської інтеграції України. *Політикус*, № 4, с. 18–28. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-4.3.
33. Лепська, Н. (2024). Резильєнтність як динамічна характеристика держави в умовах сучасних геополітичних процесів. *Політикус*, № 2, pp. 154–159. DOI: 10.24195/2414-9616.2024-2.23.
34. Назаров, М. (2020). Національна стійкість України: від концептуальних засад до практичної реалізації. *Політикус*, № 2, с. 64–69. DOI: 10.24195/2414-9616-2020-2-64-69.
35. Назаров, М. (2022). Соціальна стійкість на рівні територіальних громад в умовах сучасних викликів. *Політикус*, № 2, с. 54–59. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-2.9.
36. Назаров, М. (2023). Соціальна стійкість як ресурс для післявоєнного відновлення територіальних громад в Україні. *Політикус*, № 3, с. 35–38. DOI: 10.24195/2414-9616.2023-3.6.
37. Пирожков, С. (2022). Національна стійкість: стратегія забезпечення. *Український географічний журнал*, №1 (118), с. 3–10. DOI: 10.15407/ugz2022.02.003.
38. Пирожков, С., Майборода, О., Хамітов, Н. та ін. (ред.) (2022). *Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз*. Київ: Ін-т політ. і етнонац. Дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України.

39. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1025-р. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року (2023). *Урядовий кур'єр*, 18 листоп., № 232.

40. Ткач, М., Пунда, Ю., Дерев'янка, В. (2024). Розбудова сильної нації: роль національної стійкості, мобілізації та територіальної оборони. *Наука і оборона*, № 1, с. 47–55. DOI: 10.33099/2618-1614-2024-24-1-47-55.

41. Указ Президента України № 392/202 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про Стратегію національної безпеки України» (2020). *Урядовий кур'єр*, 16 верес., № 169.

42. Указ Президента України №479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про запровадження національної системи стійкості» (2021). *Урядовий кур'єр*, 29 верес., № 188.

REFERENCES

1. Barnea, R., Weiss, Y., Shemer, J. (2020). Health: an essential component of national resilience. *Journal of Global Health Reports*, №4, article e2020068. DOI: 10.29392/001c.14134 (in English).

2. Ben-Dor, G., Pedahzur, A., Canetti-Nisim, D., Zaidise, E. (2002). The role of public opinion in Israel's national security. *American Jewish Congress: Congress Monthly*, № 69 (5), pp. 13–15 (in English).

3. Brovko, O. (2024). Local government resilience in the face of Russian aggression: the case of Ukraine. *Territory, Politics, Governance*, 1–20. DOI: 10.1080/21622671.2024.2327369 (in English).

4. Cabinet Office (2021). The National Resilience Strategy. Government of the United Kingdom. *GOV.UK*. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60ed4b288fa8f50c7ba9b46d/Resilience_Strategy_-_Call_for_Evidence.pdf (in English).

5. Canetti, D., Waismel-Manor, I., Cohen, M., Rapaport, C. (2014). What does national resilience mean in a democracy? Evidence from the United States and Israel. *Armed Forces & Society*, № 40 (3), pp. 504–520. DOI: 10.1177/0095327X13478405 (in English).

6. De Coning, C. (2016). Implications of Complexity for Peacebuilding Policies and Practices. In: E. Brusset, C. de Coning, B. Hughes (eds.), *Complexity Thinking in Peacebuilding. Practice and Evaluation* (pp. 19–48). London: Palgrave (in English).

7. Eshel, Y., Kimhi, S. (2016). New Perspective on National Resilience: Components and Demographic Predictors. *Journal of Community Psychology*, № 44 (7), pp. 833–844. DOI: 10.1002/jcop.21811 (in English).

8. European Commission (2012). *EU Approach to Resilience: Learning from Food Security Crises*. COM(2012) 586. Brussels: European Commission (in English).

9. European Commission (2024). Commission Implementing Decision (EU) 2024/1697 of 12 June 2024 on the establishment of the Ukraine Facility Audit Board. *EUR-LEX*. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202401697 (in English).

10. Fletcher, D., Sarkar, M. (2013). Psychological resilience: A review and critique of definitions, concepts, and theory. *European Psychologist*, № 18 (1), pp. 12–23. DOI: 10.1027/1016-9040/a000124 (in English).

11. Friedland, N. (2005). The “Elusive” Concept of Social Resilience. In: N. Friedland, A. Arian, A. Kirschnbaum et al. (eds.). *The Concept of Social Resilience* (pp. 7–10). Haifa: Samuel Neaman Institute (in English).
12. Gatskov, M., Gatskova, K. (2020). Civil Society in Ukraine. In: Veira-Ramos, A., Liubyva, T., Golovakha, E. (eds.), *Ukraine in Transformation* (pp. 123–144). Palgrave Macmillan, Cham. DOI: 10.1007/978-3-030-24978-6_6 (in English).
13. Gil, G. (2015). Doubletake: Is Ukraine a Failed State? *New Eastern Europe*, № 3+4(17), pp. 97–103 (in English).
14. Goodwin, R., Hamama-Raz, Y., Leshem, E., Ben-Ezra, M. (2023). *National resilience in Ukraine following the 2022 Russian invasion*. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, № 85, article 103487. DOI: 10.1016/j.ijdrr.2022.103487 (in English).
15. Grävingsholt, J., Faust, J., Libman, A. (2023). Rebuilding Ukraine: What the international community now needs to consider. Policy Brief № 4. *German Institute of Development and Sustainability (IDOS)*. URL: <https://hdl.handle.net/10419/271157> (in English).
16. Greene, S., Ribakova, E., Rzegocki, S. J. (eds.). (2024). *Resilience, Reconstruction, Recovery: The Path Ahead for Ukraine*. Washington: Center for European Policy Analysis, KSE Institute, 108 p. (in English).
17. High Representative/Vice-President (2016). *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy*. Brussels (in English).
18. Joseph, J., Juncos, A. E. (2020). A Promise Not Fulfilled: The (Non)implementation of the Resilience Turn in EU Peacebuilding. *Contemporary Security Policy*, № 41 (2), pp. 287–310. DOI: 10.1080/13523260.2019.1703082 (in English).
19. Kimhi, S. (2016). Levels of resilience: Associations among individual, community, and national resilience. *Journal Health Psychology*, № 21, pp. 164–170. DOI: 10.1177/1359105314524009 (in English).
20. Kimhi, S., Eshel, Y. (2009). Individual and Public Resilience and Coping with Long Term Outcomes of War. *Journal of Applied Behavioral Research*, № 14 (2), pp. 70–89. DOI: 10.1111/j.1751-9861.2009.00041.x (in English).
21. Kimhi, S., Eshel, Y. (2018). Measuring national resilience. A new short version of the scale (NR-13). *Journal Community Psychology*, № 47 (1), pp. 517–528. DOI: 10.1002/jcop.22135 (in English).
22. Kurnyshova, Y. (2022). Ukraine at War: Resilience and Normative Agency. *Central European Journal of International and Security Studies*, № 17 (2), pp. 80–110. DOI: 10.51870/UXXZ5757 (in English).
23. Masten, A. S., Best, K. M., Garmezy, M. (1990). Resilience and development: Contributions from the study of children who overcome adversity. *Development and Psychopathology*, № 2, pp. 425–444 (in English).
24. Myers-Smith, I. H., Trefry, S. A., Swarbrick, V. J. (2012). Resilience: Easy to use but hard to define. *Ideas in Ecology and Evolution*, № 5, pp. 44–53. DOI: 10.4033/iee.2012.5.11.c (in English).
25. Natorski, M. (2022). Resilience in EU crisis interventions in Ukraine: A complexity perspective. *Journal of Contemporary European Studies*, № 31 (4), pp. 1086–1105. DOI: 10.1080/14782804.2022.2097205 (in English).

26. Norris, F. H., Stevens, S. P., Pfefferbaum, B. et al. (2008). Community resilience as a metaphor, theory, set of capacities, and strategy for disaster readiness. *American Journal of Community Psychology*, № 41 (1–2), pp. 127–150. DOI: 10.1007/s10464-007-9156-6 (in English).

27. Reform and Resilience in Ukraine: Governance for Survival (2024). *German Marshall Fund of the United States*. URL: <https://www.gmfus.org/event/reform-and-resilience-ukraine-governance-survival> (in English).

28. Reznikova, O. (2022). *National resilience in a changing security environment*. Kyiv: National Institute for Strategic Studies, 460 p. (in English).

29. Romanova, V. (2022). *Ukraine's resilience to Russia's military invasion in the context of the decentralisation reform*. Warsaw: Stefan Batory Foundation (in English).

30. Southwick, S. M., Bonanno, G. A., Masten, A. S. et al. (2014). Resilience definitions, theory, and challenges: Interdisciplinary perspectives. *European Journal of Traumatic Psychology*, № 5, article 25338. DOI: 10.3402/ejpt.v5.25338 (in English).

31. Ukraine's Resilience Formula: The Essential Components During War and Post-War (6–11 June 2023) (2023). *Sociological Group "Rating" (Rating Group)*. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_nprsc_062023_press.pdf (in English).

32. Gerasymchuk, T. (2022). Natsionalna stiikist yak determinant yevropeiskoi intehratsii Ukrainy (National resilience as a determinant of European integration of Ukraine). *Politikus*, № 4, pp. 18–28. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-4.3 (in Ukrainian).

33. Lepska, N. (2024). Rezylientnist yak dynamichna kharakterystyka derzhavy v umovakh suchasnykh heopolitychnykh protsesiv (Resilience as a dynamic characteristic of the state in the conditions of modern geopolitical processes). *Politikus*, № 2, pp. 154–159. DOI: 10.24195/2414-9616.2024-2.23 (in Ukrainian).

34. Nazarov, M. (2020). Natsionalna stiikist Ukrainy: vid kontseptualnykh zasad do praktychnoi realizatsii (National resilience of Ukraine: from conceptual foundations to practical implementation). *Politikus*, № 2, pp. 64–69. DOI: 10.24195/2414-9616-2020-2-64-69 (in Ukrainian).

35. Nazarov, M. (2022). Natsionalna stiikist Ukrainy: vid kontseptualnykh zasad do praktychnoi realizatsii (Social resilience at the level of territorial communities in the context of modern challenges). *Politikus*, № 2, pp. 54–59. DOI: 10.24195/2414-9616.2022-2.9 (in Ukrainian).

36. Nazarov, M. (2023). Sotsialna stiikist yak resurs dlia pisliavoiennoho vidnovlennia terytorialnykh hromad v Ukraini (Social resilience as a resource for the post-war recovery of territorial communities in Ukraine). *Politikus*, № 3, pp. 35–38. DOI: 10.24195/2414-9616.2023-3.6 (in Ukrainian).

37. Pyrozhkov, S. (2022). Natsionalna stiikist: stratehiia zabezpechennia (National Resilience of Ukraine: Strategy Implementation). *Ukrainian Geographical Journal*, № 1 (118), pp. 3–10. DOI: 10.15407/ugz2022.02.003 (in Ukrainian).

38. Pyrozhkov, S., Mayboroda, O., Khamitov N. et al. (eds.) (2022). Natsionalna stiikist Ukrainy: stratehiia vidpovidi na vyklyky ta vyperedzhennia hibrydnykh zahroz: natsionalna dopovid (National resilience of Ukraine: hybrid threats challenge response and prevention strategy: national report). Kyiv: Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (in Ukrainian).

39. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy No. 1025-p Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontseptsii zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti do 2025

roku (Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1025-p On Approval of the Action Plan for the Implementation of the Concept of the National Resilience System by 2025) (2023). *Uriadovyi kurier*, 18 Nov., № 232 (in Ukrainian).

40. Tkach, M., Punda, Yu., Derevianko, V. (2024). Rozbudova sylnoi natsii: rol natsionalnoi stiikosti, mobilizatsii ta terytorialnoi oborony (Building a Stronger Nation: The Role of National Resilience, Mobilization and Territorial Defence). *Science and Defence*, № 1, pp. 47–55. DOI: 10.33099/2618-1614-2024-24-1-47-55 (in Ukrainian).

41. Ukaz Prezydenta Ukrainy Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy (Decree of the President of Ukraine No. 392/202 on the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine on the National Security Strategy of Ukraine) (2020). *Uriadovyi kurier*, 16 Sept., № 169 (in Ukrainian).

42. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy Pro zaprovadzhennia natsionalnoi systemy stiikosti (Decree of the President of Ukraine No. 479/2021 On the Decision of the National Security and Defence Council of Ukraine On the Implementation of the National Resilience System) (2021). *Uriadovyi kurier*, 29 Sept., № 188 (in Ukrainian).

Матеріал надійшов до редакції 21.06.2024 р.

УДК 341.322.5

Надія Шелест,

бакалавр за спеціальністю 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії,

Міжрегіональна академія управління персоналом,

shelestok25@gmail.com

ORCID ID: 0009-0005-87,

DOI 10.29038/2524-2679-2024-02-307-321

ДЕПОРТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ ЯК МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ДЕЛІКТ

У статті проведено детальний аналіз чинних міжнародно-правових актів стосовно міжнародної кримінальної відповідальності за депортацію, у тому числі депортацію дітей. Виявлено, що масова та систематична депортація дітей в умовах збройного конфлікту, яку вчиняє російська федерація на тимчасово окупованих українських територіях, має ознаки